

«Таямніца Бузента» Юджына Лі-Гамільтана

Ганна Янкута

Спіць сярод рачное стыні
Вечным сном уладны гот,
І над ім спяваюць плыні
Рэквіемы з году ў год.

Сон яго хавалі хвалі,
Берагла сама зямля.
З трох металаў адлівалі
Тры труны для караля.

Ты сакрэт труны таіла —
Дай, Бузента, нам адказ:
Дзе Аларыха магіла?
Вызваліў ад клятвы час.

Цела ў цёмную гадзіну
Прынялі на схоў віры,
І пра тую дамавіну
Свет не ведаў да пары.

У святле паходняў спраўна
Готы ладзілі абрад.
Той, хто першы быў надаўна,
Лёг у камяністы спрат.

І пакуль усходу ззянне
Не кранула твараў іх,
Узвясцілі арыяне
Рэчцы тайну дум сваіх:

«Найвялікшы скарб народа
Прымеш ты — і доўг цяжкі;
Хай твае бароняць воды
Прах уладцы праз вякі.

У тваім палоне сінім
Ганьба воя не кране.
Цела мы табе пакінем,
Слава ў свеце не міне».

Так, захутаны ў туманы,
Пад аховаю вятроў,
Быў Аларых пахаваны
Світай готаў-валяроў.

Як накрыў струмень шырокі
Гоцкі схоў да скону дзён,
Так накрылі Рым патокі
Гордых варварскіх плямён.

Гот і свеў — за хваляй хвалі, —
Лангабард, вандал і гун —
Славы большай не спазналі
І такіх не мелі трун.

Ты старой не здрадзіш згодзе,
Даўніх таямніц турма,
Чатырнаццаці стагоддзяў
Для цябе нібы няма.

Годная рака сакрэты
Верна сцеражэ на дне,
Толькі зрэдчас мо паэту
Пра Аларыха шапне.

Калі я ўпершыню прачытала гэты верш — вядома, па-англійску, — я яшчэ нічога не ведала ні пра яго героя, ні пра яго аўтара. Па вялікім рахунку, гісторыя, якая тут расказваецца, можа быць цалкам успрынятая і без каментарыяў. Ёсць рака Бузента (мяркуючы па назве, цячэ недзе ў Італіі). Ёсць кароль гоцкага племені — а значыць, дзеянне адбываецца ў эпоху позняй антычнасці ці ранняга Сярэднявечча. Паколькі згадваюцца «варварскія» напады на Рым, час дзеяння можна вызначыць яшчэ больш дакладна — V ст. н. э. Кароль памірае, і яго ўрачыста хаваюць на дне ракі ў шыкоўнай труне. Месца пахавання застаецца таямніцай, каб ніхто не мог спаганіць прах памерлага. Нават прыкладны час жыцця аўтара верша можна вылічыць, а паколькі Юджын Лі-Гамільтан мала вядомы ў Беларусі, такая падказка будзе не лішняй. У вершы гаворыцца: «Чатырнаццаці стагоддзяў / Для цябе нібы няма» («Fourteen centuries of story, / Undisturbed the Goth has slept») — і калі мы

да вызначанага вышэй пятага стагоддзя дададзім чатырнаццаць, то атрымаем XIX стагоддзе. І не памылімся: Юджын Лі–Гамільтан нарадзіўся ў 1845 годзе, і большая частка яго жыцця прайшла ў XIX стагоддзі.

Вось так «Таямніцу Бузента» можна прачытаць, не надта заглыбляючыся ў згаданыя ў вершы гістарычныя падзеі і не ведаючы акалічнасцей яго напісання. Аднак я прапаную звярнуцца да гісторыі позняй антычнасці, каб лепш зразумець, пра што тут вядзецца.

Аларых I — першы кароль вестготаў, старажытнагерманскага племені, якое лічыцца адным з далёкіх продкаў іспанцаў і партугальцаў. У вершы ён называецца «ўладным готам»: вестготы складаюць заходнюю галіну гоцкага саюзу. У вершы згадваюцца яшчэ некалькі плямён, сярод якіх нібыта ніколі не было нікога настолькі ж слаўнага, як Аларых:

Goth and Vandal, Sueve and Lombard,
Hun and Alan, wave on wave,...

Гот і свеў — за хваляй хвалі, —
Лангабард, вандал і гун...

Свевы, лангабарды і вандалы — таксама старажытнагерманскія плямёны, а васьмь гуны — гэта ўжо качавы народ, які ўварваўся у Еўропу з Азіі, пачаўшы такім чынам Вялікае перасяленне народаў. Аланы, якія згадваюцца ў арыгінале і якія не трапілі ў пераклад, — таксама качэўнікі, праўда, іх роля ў гісторыі Еўропы несупастаўна меншая ў параўнанні з астатнімі пералічанымі ў вершы плямёнамі.

Але вернемся да Аларыха. Нарадзіўся ён прыкладна ў 370 г. н. э. — у перыяд заняпаду Рымскай імперыі, — і, зрабіўшыся ўладаром, удзельнічаў у многіх бітвах і ўзначальваў войска, якое тройчы асаджвала Рым, прычым трэцяя асада скончылася падзеннем «вечнага горада» (410 г. н. э.). Паток чужынцаў, што ўрываюцца ў Рым, супастаўляецца ў вершы з плыню ракі Бузента:

As the stream's retarded current
Rolled o'er his eternal home,
So the great barbaric torrent
Rolled on o'er the grave of Rome.

Як накрыў струмень шырокі
Гоцкі схоў да скону дзён,
Так накрылі Рым патокі
Гордых варварскіх плямён.

Не мае сэнсу падрабязна спыняцца на падзеях жыцця Аларыха: Юджына Лі–Гамільтана зацікавілі не яны, а смерць уладара вестготаў, нават не столькі сама смерць, колькі яго загадкавае пахаванне на дне ракі. Давайце паглядзім, што на гэты конт вядома сучасным гісторыкам.

Аларых памёр праз некалькі месяцаў пасля падзення Рыма. Перабіраючыся з Італіі ў Сіцылію, яго войска трапіла ў Месінскім заліве ў шторм. Большая частка судоў Аларыха патанула, і кароль з рэштай салдат зноў аказваўся на італьянскім узбярэжжы, у Калабрыі, самым паўднёвым рэгіёне мацерыковай Італіі. Там Аларыха застала нечаканая хвароба. Сучасныя даследчыкі сыходзяцца на тым, што гэта была малярыя. Францэска Галасі і яго калегі, якія ўсебакова вывучылі акалічнасці смерці караля вестготаў, адзначаюць, што падарожжа ў тагачасную Італію магло скончыцца трагічна для чалавека, які прыбыў з рэгіёнаў, дзе малярыі няма, і таму быў надзвычай уразлівы да хваробы. Такі чалавек сапраўды мог памерці ўжо праз некалькі дзён ці нават гадзін пасля таго, як з'явіліся першыя сімптомы захворвання, — і вельмі падобна, што з Аларыхам менавіта гэта і здарылася.

Караля пахавалі ў Калабрыі непадалёк ад сучаснага горада Казенца. Паводле легенды, дзеля таго, каб надзейна схавць магілу караля, яго воіны загадалі часова адвесці рэчышча ракі Бузента ўбок і выкапаць дол на яе дне. Разам з цэлам Аларыха там пахавалі і мноства скарбаў (не забываем: войска незадоўга да гэтага разрабавала Рым), а потым вярнулі воды ракі ў былое рэчышча. У вершы Юджына Лі–Гамільтана ваяры звяртаюцца да ракі з надзеяй, што яна ахавае цэла ўладара ад ганьбы. А далей ідзе вельмі прыгожая паралельная канструкцыя, якую не вельмі дакладна можна перакласці так: «Яго прах застанеца табе [рацэ], яго бясконца слава — свету».

As thy water onward dashes,
Let it keep his tomb from shame;
In thy charge we leave his ashes,
In the world's his endless fame.

У тваім палоне сінім
Ганьба воя не кране.
Цела мы табе пакінем,
Слава ў свеце не міне.

У «Таямніцы Бузента» апушчаны значны, але зусім не паэтычны эпізод гэтай легенды, якая дайшла да нас дзякуючы гоцкаму гісторыку Іярдану (хоць сам ён сведкам апісаных падзей не быў, бо нарадзіўся нашмат пазней). Дзеля таго, каб месца пахавання Аларыха, а разам з ім і месца знаходжання скарбаў засталася ў таямніцы, пасля таго, як Бузента зноў пацякла сваім звыклым ходам, гоцкія воіны забілі ўсіх рабоў, якія капалі каралю магілу. Няма сумненняў, што легенда ў розныя часы прывабіла ў Калабрыю многіх шукальнікаў скарбаў (сярод іншых, Аляксандра Дзюма і Адольфа Гітлера), аднак ні каштоўнасці вестгоцкага войска, ні месца пахавання Аларыха дагэтуль не знойдзеныя. Відаць, рэкі ўсё ж умеюць захоўваць таямніцы. Тым не менш, сучасныя італьянскія археолагі не губляюць надзеі знайсці гэтую незвычайную магілу і такім чынам прывабіць у рэгіён новыя патокі турыстаў.

Апроч скарбу ў вершы «Таямніца Бузента» згадваецца труна Аларыха, якая ва ўяўленні паэта робіцца патройнай — выкаванай з золата, срэбра і бронзы:

There from man by nature guarded,
Was he laid in days of old,
In a triple bier enshrouded,
Wrought of silver, bronze, and gold.

Сон яго хавалі хвалі,
Берагла сама зямля.
З трох металаў адлівалі
Тры труны для караля.

Пералік металаў у перакладзе, на жаль, знік, аднак гэтая страта, прынамсі, часткова кампенсуецца ўзмацненнем патраення: «тры металы» — «тры труны».

У вершы готы называюцца арыянамі: Аларых і яго людзі сапраўды спавядалі хрысціянства арыянскага толку — рэлігію многіх германскіх плямён да VI стагоддзя. Паслядоўнікі александрый-

скага святара Арыя верылі ў неадзінаіснасць Бога–Бацькі з Богам–Сынам, то–бок адмаўлялі дагмат трыадзінства Бога.

Яшчэ адно пытанне, якое трэба высветліць: чаму англійскі паэт Юджын Лі–Гамільтан, які нарадзіўся ў 1845 годзе (то–бок на дзевяць гадоў раней за Оскара Уайлда і на пяць гадоў пазней за Францішка Багушэвіча) і памёр у 1907 годзе, зацікавіўся гісторыяй пахавання Аларыха, прычым настолькі, што напісаў пра гэта верш? Безумоўна, мы можам прыгадаць старэйшага сучасніка Юджына Лі–Гамільтана, яшчэ аднаго англійскага паэта Алфрэда Тэнісана, які ў сваёй паэзіі таксама звяртаўся да даўніх часоў, — а значыць, такая цікавасць была ў духу часу. Аднак акалічнасці жыцця аўтара «Таямніцы Бузента» даюць яшчэ лепшае тлумачэнне. Атрымаўшы выдатную адукацыю, Юджын Лі–Гамільтан паступае на дыпламатычную службу, шмат працуе і ездзіць па Еўропе, аднак праз некаторы час яго здароўе пагаршаецца — даследчыкі лічаць, што яго, як і Генрыха Гайнэ, разбіў неўратычны паралюш. Ва ўзросце каля трыццаці гадоў паэт ператвараецца ў нямоглага хворага: ён амаль не здольны падняцца з ложка і ўвесь час пакутуе ад болю. Яго дыпламатычная кар’ера завяршаецца, і наступныя дваццаць гадоў (потым надыдзе паляпшэнне і паэт вернецца да паўнавартаснага жыцця) увесь яго час займаюць толькі кнігі, лісты — і творчасць. Юджын Лі–Гамільтан засяроджваецца на гісторыі. «Таямніца Бузента» — вельмі кніжны верш, напісаны аўтарам, які амаль не мае сувязі з навакольным светам, не ўзаемадзейнічае з паэтамі–сучаснікамі і ўсе свае ўражанні чэрпае з чытання. І калі таямніца смерці заўсёды хвалявала паэтаў, тут цікавасць да гэтага адвечнага пытання ўзмацнілася пастаянным балансаваннем Юджына Лі–Гамільтана на мяжы жыцця.

Вобразу паэта ва ўсёй гэтай гісторыі адвдзіцца не апошняе месца. Ён — адзіны чалавек, якому рака, што ўжо чатырнаццаць стагоддзяў захоўвае таямніцу труны Аларыха, не зважаючы на тое, што яе ўжо «вызваліў ад клятвы час», можа зрэдчас нешта шапнуць пра магілу караля. Калі яна і не выдасць творцу месца, дзе пахаваны Аларых, дык, прынамсі, нагадае пра гэтую старую гісторыю, натхніўшы такім чынам на напісанне верша.

